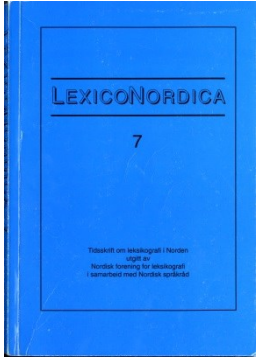

LexicoNordica

Forfatter:	Bertold Fuchs	
Anmeldt værk:	Joachim Böger, Helmut Diekmann, Harmut Lenk og Caren Schröder. 1999. <i>Suomi-saksa opiskelusanakirja</i> . Helsinki/Porvoo/Juva: WSOY.	
Kilde:	LexicoNordica 7, 2000, s. 239-245	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Bertold Fuchs

Joachim Böger, Helmut Diekmann, Harmut Lenk & Caren Schröder: *Suomi-saksa opiskelusanakirja* ('Finsk-tysk studieordbok'). Helsinki/ Porvoo/Juva: WSOY 1999.

Glädjande nog har antalet tvåspråkiga ordböcker på den finländska ordboksmarknaden ökat betydligt på senare år. Tack vare denna utveckling kan köparen välja mellan flera olika alternativ men är därmed samtidigt tvungen att avgöra vilken ordbok som bäst motsvarar de egna behoven och språkkunskaperna. Också inom den finsk-tyska tvåspråkslexikografin har mycket hänt. År 1997 kom en ny, grundligt omarbetad upplaga av Pekka Kataras och Ingrid Schellbach-Kopras stora finsk-tyska ordbok¹ ut, och 1999 kom en reviderad nyupplaga av Rolf Klemmts och Ilkka Rekiaros finsk-tysk-finska ordbok. Det senaste tillskottet är en helt ny ordbok, *Suomi-saksa opiskelusanakirja* ('Finsk-tysk studieordbok') av Joachim Böger, Helmut Diekmann, Harmut Lenk och Caren Schröder. Boken är till det yttre alldeles tydligt en pendang till *Saksa-suomi opiskelusanakirja* ('Tysk-finsk studieordbok') från 1995 av Aino Kärnä², utgiven av samma förlag.

En intressant företeelse på den finländska ordboksmarknaden är att en och samma ordbok ges ut i olika format och i varierande utförande. Så har också den ordbok som här är föremål för granskning kommit ut i en annan version, i mycket stort format och helt annat utförande, till det yttre fullständigt omöjlig att identifiera med "originalet". Den "stora tvillingbrodern" har publicerats i serien *Studia* på förlaget Weilin+Göös och ingår i samma band som den tysk-finska ordboken av Aino Kärnä. Förtexterna och lemmalistan i den finsk-tyska delen är i det närmaste identiska med den finsk-tyska studieordbok som recenserar här. På grund av det stora formatet är ordboken trespaltig och inte tvåspaltig som "originalet". Den tysk-finska delen stämmer i övrigt överens med Kärnäs tysk-finska studieordbok men följer glädjande nog den nya tyska rättstavningen.

Enligt förordet är målgruppen för den finsk-tyska studieordboken först och främst finskspråkiga användare "som är intresserade av tyska". Med andra ord är den tänkt att i första hand användas som aktiv ordbok, dvs. vid produktion av talad och skriven tyska. Men även presumtiva

¹ Recenserad i *LexicoNordica* 5.

² Recenserad i *LexicoNordica* 3.

tyskspråkiga användare beaktas, något som syns redan på att förordet, användaranvisningarna och förkortningslistan finns på båda språken. Användaranvisningarna är rubricerade *Hinweise für den Benutzer und die Benutzerin* vilket är ganska påfallande, eftersom den feminina formen inte brukar användas i rubriker på de sättet.

När man utifrån innehållet i ordboken försöker utröna vilken typ av användare författarna har haft för ögonen fäster man sig vid att det åtminstone förutsätts en hel del grammatiska förkunskaper. Man frågar sig t.ex. hur många i den tilltänkta målgruppen som i användaranvisningarna förstår en sats som "Rektionstiedot annetaan kaikista saksan verbeistä, joiden yhteydessä käytetään prepositionaali-, daatiivi tai genitiiviobjektia" ('rektionsuppgifter ges för alla tyska verb som används tillsammans med prepositions-, dativ- eller genitivobjekt'). Målgrupp för den formuleringen är helt klart språkinlärare på högskolenivå. Likaså tyder användningen av förkortningar och typografiska symboler i ordartiklarna på att användaren förväntas kunna tillgodogöra sig kraftigt komprimerad ordboksinformation. Man kan med andra ord förmoda att ordboken kommer att väcka intresse framför allt i högskolekretsar.

Förtexterna innehåller en grafisk översikt över ordboksartiklarnas struktur och utöver den omfattande förkortningslistan finns det också information om den tyska adjektivkomparationen och en lista över starka och oregelbundna verb. Tyvärr ger listan inte uppgifter om huruvida perfekt av verben bildas med *sein* eller *haben*, något som det gott och väl hade funnits plats för. Som eftertext efter artikeldelen ingår det en kortfattad översikt över den nya rättskrivningen (6 sidor) och över tyskt uttal (4 sidor).

Antalet uppslagsord och fraser anges i baksidestexten vara 51.000, ett tal som recensenten inte har gjort sig mödan att försöka kontrollera. För en ordbok av detta omfång är det en respektingivande siffra, som det knappast finns anledning att utöka i nämnvärd grad i framtida upplagor, om man vill undvika att det praktiska formatet går förlorat. Kvaliteten på en ordbok beror ju inte på antalet uppslagsord i sig utan fastmer på en lyckad lemmasektion och på den information som ges om uppslagsorden. I föreliggande ordbok är den informationen noggrant utarbetad och omfattar de väsentliga områdena, så författarna kan bara gratuleras till att ha kunnat begränsa antalet lemman. När allt kommer omkring står ju den stora finsk-tyska ordboken av Katara & Schellbach-Kopra med över 100.000 uppslagsord och fraser till förfogande om man behöver slå upp ord som saknas i studieordboken.

Lemmasektionen följer traditionellt mönster, dvs. uppslagsorden har till största delen övertagits från andra ordböcker och avpassats för

detta omfång. Marginella delområden av det finska ordförrådet, som finns lemmatiserade i andra ordböcker, har utelämnats. Således förekommer t.ex. *biblia* 'bibel' och *reti* 'redd' som uppslagsord i Klemmt & Rekiaro men inte i Böger & al. Verkligt nya uppslagsord, som inte redan finns i finsk-tyska ordböcker, är svåra att hitta. Vid lemma-selektionen är det framför allt bland sammansättningar och avledningar det har gällrats. När det gäller språk med så rika möjligheter till ordbildning som finskan och tyskan måste lexikografen bestämma sig för i vilken utsträckning lexikaliserade sammansättningar och avledningar skall tas med som uppslagsord, eller, som i detta fall, i vilken utsträckning de skall utelämnas, varvid ordboksanvändaren hänvisas till sina egna förkunskaper om regelbundna ordbildningsmönster.

En jämförelse med Klemmt & Rekiaro vad gäller ord på *lapse-*, *lapsi-*, *lapsu-* och *lasten-* (olika stammar av *lapsi* 'barn') ger vid handen att mycket färre lexem finns lemmatiserade. Böger & al. har med 49 lexem av denna typ som lemman medan Klemmt & Rekiaro har med 63. Gemensamma för bägge ordböckerna är 40 lemman. Klemmt & Rekiaro upptar 23 lemman som saknas i Böger & al., närmare bestämt *lapsenmieli*, *lapsenääni*, *lapsettaa*, *lapsialennus*, *lapsilukko*, *lapsityövoima*, *lapsivihamielinen*, *lapsivuode*, *lapsivähennys*, *lapsukainen*, *lapsuudenaikainen*, *lapsuudenmuisto*, *lastenelokuva*, *lastenkirjallisuus*, *lastenkutsut*, *lastenlapset*, *lastenohjelma*, *lastenosasto*, *lastensairaala*, *lastensänky*, *lastenvahti*.³ I Böger & al. finns det 9 Lemman som saknas i Klemmt & Rekiaro: *lapsenlapsenlapsi*, *lapsenteko*, *lapsikuoro*, *lapsivuodeaika*, *lapsivuodekuume*, *lastenhuolto*, *lastenistuin*, *lastenseimi*, *lastenlapsi*.⁴ Av dessa återfinns alla utom ett (*lapsivuodeaika*) i storordboken av Katara & Schellbach-Kopra, vilket bevisar att också helt nya ordböcker, som föreliggande studieordbok, ofta återgår på existerande ordböcker vad gäller lemmalistan. Det är att beklaga att t.ex. *lapsenkengät* 'barnskor' inte har lemmatiserats i Böger & al. (med anledning av den finska fras som motsvarar "trampa ur barnskorna"), trots att erfarenheten visar att avancerade språkinlärare har ett alldeles särskilt intresse av fraseologi vid produktion av text. Detta intresse tillmötesgår ordboken i detta fall inte i tillräcklig utsträckning.

³ I svensk översättning: barnasinne, barnröst, ung. "vara barnlig", barnrabatt, barnsäkert lås, barnarbetskraft, barnfientlig, barnsäng (efter förlossning), barnavdrag, litet barn, "som hänför sig till barndomstiden", barndomsminne, barnfilm, barnlitteratur, barnkalas, barnbarn, barnprogram, barnavdelning, barnsjukhus, barnsäng (säng för barn), barnvakt.

⁴ barnarnsbarn, "barnalstring", barnkör, barnsängstid, barnsängsfeber, barn- och ungdomsvård, barnsits, (barn)daghem, barnbarn.

Alla lemmatiserade sammansättningar får sin egen artikel till skillnad från storordboken som är nischalfabetisk. Detta underlättar sökandet men begränsar av utrymmesskäl betydligt möjligheterna att ta med sammansättningar som uppslagsord. Uttryck som består av fler ord lemmatiseras inte till skillnad från Klemmt & Rekiaro (t.ex. *musta hevonen* 'dark horse') utan integreras i artikeln för något av de ingående orden (i detta fall under *musta* 'svart').

Intressant när det gäller ett utgångsspråk som finska är hur man skall göra med lexem som rent formellt är böjda former av verb. Var skall användaren söka efter den tyska motsvarigheten till t.ex. *käytettävissä*⁵ – som ett eget uppslagsord eller under verbet *käyttää* 'använda'? En blick i ordboken ger vid handen att svaret finns på båda ställena. Med andra ord har dubbel behandling inte helt och hållet undvikits fast det handlar om en så kompakt ordbok som denna. Ett sådant bruk tar visserligen plats men är i gengäld användarvänligt; fler vägar leder till målet.

Beklagligt är däremot att de båda ingångarna för fram till olika information om den tyska motsvarigheten vad gäller syntaktisk konstruktion (asterisken anger stark verbböjning):

käytettävissä verfügbar; **olla** ~ zur Verfügung stehen*; [...]

Men

käyttää [...] **olla jkn käytettävissä** jmdm zur Verfügung stehen*

Under *käyttää* får användaren alltså den ytterst viktiga informationen att genitiven⁶ i den finska konstruktionen motsvaras av dativ i den tyska. Denna viktiga information saknas under *käytettävissä* vilket är synd. Vid dubbel behandling vore det önskvärt att samma information återfanns på bägge ställena eller att det alternativt fanns en hänvisning om att mer information finns att hämta på annat ställe i ordboken.

Artikelstrukturen är optiskt sett mycket lyckad. Med fetstil framhävs förutom uppslagsorden momentsymbolerna och fasta ordförbindelser. De senare är dessutom kursiverade, vilket gör dem lätta att hitta också i längre artiklar. För en produktionsordbok är det en utmärkt lösning. Ekvivalenterna är tryckta i brödtext medan förklaringar av alla slag är kursiverade. Detta är ytterst relevant vad gäller t.ex. kulturspecifika ord:

⁵ Inessiv pluralis av particip I passiv av verbet *käyttää* 'använda'; *olla käytettävissä* 'stå till förfogande'.

⁶ *jkn* förkortning av *jonkun* 'någons'.

mämmi (*läh*⁷) Roggenmalzbrei *m (gen) -[e]s*, (*süße Nachspeise zu Ostern*)

Att typografiskt skilja mellan ekvivalenter och förklaringar är viktigt för att minimera risken för att användaren vid produktion av text använder förklaringen som ett tyskt lexem, vilket är lätt hänt om ingen skillnad görs som t.ex. i Klemmt & Rekiaro:

mämmi Süßspeise zu Ostern, die Malzspeise

Förkortningar och ordboksspecifika specialtecken används i stor utsträckning. Det sparar plats och gör det möjligt att ge kompakt information på litet utrymme, men det kräver abstraktionsförmåga av användaren och också stor förtrogenhet med ordböcker som medium. För den målgrupp ordboken riktar sig till är det säkert lämpligt och kan hälsas med tillfredsställelse, då det finns andra ordböcker för mindre bevandrade användare. Nämnas kan särskilt användningen av tilde (~) i stället för uppslagsordet i artikeln, ett hävdvunnet tecken som användarna gärna kan vänja sig vid.

Också asterisk (*) för att ange stark eller oregelbunden verbböjning och tecknen *s* och *sh* efter infinitiv för att ange om perfekt skall bildas med *sein* eller med antingen *sein* eller *haben* är beteckningar som förutsätter flitig användning av ordboken för att användaren skall kunna tillgodogöra sig informationen optimalt. Lyckligtvis finns det i förtexten, före användaranvisningarna, översiktsexempel på ordboksartiklar med upplysningar i marginalen om vilka typer av information artiklarna innehåller och hur informationstyperna grafiskt är markerade. Förhoppningsvis förstår användarna att ett ingående studium av det här uppslaget ger en nyckel till den rikhaltiga information som står att finna i ordboksartiklarna. Recensenten saknar emellertid en upplysning. Vad betyder angivelsen (*gen*) som förekommer t.ex. i den ovan citerade artikeln *mämmi*? En jämförelse med andra artiklar där angivelsen förekommer ger vid handen att följande avses: formen som följer efter angivelsen (*gen*) är genitiv och inte pluralis, då det lexem som utgör ekvivalent inte kan böjas i pluralis. Denna förklaring finns dock varken i artikelexemplen, i användaranvisningarna eller i förkortningslistan. Helt oavsett frågan om inte denna upplysning vore tydligare att ge i formen "ej pl" eller "bara sg" är det ytterst beklagligt att användaren inte får någon förklaring till en så pass viktig angivelse. Alla kan inte nödvändigtvis sluta sig till vad den betyder.

⁷ Förkortning för "ungefärlig motsvarighet".

Föreliggande ordbok och den tysk-finska studieordboken av Aino Kärnä bildar klart och tydligt ett par redan till det yttre och därför är det glädjande att artikelstrukturen, den typografiska gestaltningen av artiklarna och de förkortningar som används i stor utsträckning stämmer överens. På så sätt kommer förtrogenhet med den ena ordboken till nytta vid användning av den andra. Vissa skillnader finns dock. Snedstrecken som markerar att ett verb är löst sammansatt har olika riktning. I Kärnä används bakstreck (**ab\schneiden**) och i Böger & al. vanligt snedstreck: **leikata** [...] ~ **poikki** ab/schneiden. I Böger & al används däremot omvänt streck för att ange feminina varianter av uppslagsord: **opettaja** Lehrer *m -s, -\inf -nen*.

Omljudda pluralformer markeras i Kärnä med asterisk – **Haus** *n -es, -er** – i Böger med två små streck över bindestrecket – **talo** Haus *n -es, -er*. Asterisk används i Böger & al. för att markera starka och oregelbundna verb. I Kärnä åter markeras dessa verb med indexsiffror som svarar mot olika avljudsklasser, över vilka det finns en separat lista. Det är beklagligt med den typen av inkonsekvenser i ordböcker som är tänkta att användas (och köpas!) parvis och som rent av utges i samma band (Studia-versionen). Missförhållandet hade ju varit förhållandevis lätt att avhjälpa. Med litet noggrannare produktplanering av förlaget i samarbete med författarna hade inkonsekvenserna inte ens behövt uppstå.

Utöver de ovan nämnda verb- och nominalböjningsangivelserna finns det rikhaltig information om kasus- och prepositionsbruket, i synnerhet vad gäller rektionen för verbala lemman. Angivelserna är integrerade i artikeln på ett meningsfullt sätt och tar litet plats tack vare konsekvent användning av förkortningar. Förutsatt att man har grundläggande kunskaper om kasusmorfologin och om det syntaktiska bruket av kasus och prepositioner i tyskan får man som ordboksanvändare mycket hjälp när det gäller att vid produktion av tysk text använda verbuttryck som inte hör till ens aktiva ordförråd eller vars syntaktiska förhållanden man inte känner till.

Ekvivalenterna till de finska uppslagsorden och preciseringarna av de semantiska och stilistiska skillnaderna mellan de olika ekvivalenterna är väl avvägda, likaså är exemplen på fraser som lemman ingår i jämte översättningar lyckade. Det senare är särskilt viktigt i fråga om verblemman. Många kollokationer tydliggörs därigenom för användaren. Här manifesterar sig det som sägs om författarna i förordet: "Den finsk-tyska studieordboken är resultatet av ett lagarbete mellan fyra högskolelärare som lever och verkar i Finland sedan många år tillbaka. [...] Deras erfarenhet från tyskundervisningen kommer i rikligt mått denna ordbok till godo."

Redan det faktum att flera personer har varit delaktiga i redigeringen av ordboken måste framhållas som ett stort framsteg på den finländska ordboksmarknaden. I och med att författarna är fler blir produktionsprocessen snabbare och ordbokens aktualitet vid utgivningen därigenom också högre. Dessutom är arbetsuppgiften också angenämare och överskådligare för de medverkande.

Just på grund av det sistnämnda vill recensenten gratulera författarna till denna lyckade ordbok med förhoppning om att ett stort antal användare så snart som möjligt skall låta sig övertygas om dess kvaliteter. Framför allt anbefaller jag tysklärarna vid finska högskolor att ta upp användningen av ordböcker med sina studenter – germanister och studerande vid språkcentren – och att rekommendera denna ordbok. I och med att ordboksmarknaden växer behöver konsumenterna hjälp vid valet av ordbok, och högskolestuderande bör utan vidare rekommenderas att skaffa sig denna finsk-tyska ordbok av Böger, Diekmann, Lenk och Schröder.

Litteratur

- Böger, Joachim, Helmut Diekmann, Hartmut Lenk, Caren Schröder & Aino Kärnä 1999: *Studia suomi-saksa-suomi*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Katara, Pekka & Ingrid Schellbach-Kopra 1997: *Suomi-saksa-suuranakirja – Großwörterbuch Finnisch-Deutsch*. Helsinki/Porvoo/Juva: WSOY.
- Klemmt, Rolf & Ilkka Rekiaro 1999: *Gummeruksen suomi saksa suomi sanakirja, Wörterbuch Finnisch Deutsch Finnisch*. Jyväskylä/Helsinki: Gummerus.
- Kärnä, Aino 1996: *Saksa-suomi opiskelusanakirja*. Helsinki/Porvoo/Juva: WSOY.

Samma recension finns på tyska i publikationen *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen für år 2000* utgiven av Deutsche Bibliothek i Helsingfors.